

خبر

گاز ایران در راه اروپا

شانا : توافق گازی ایران و ترکیه با سفر وزیر انرژی ترکیه به ایران به مراحل نهایی خود نزدیک می شود. در پی سفر ماه گذشته سیدکاظم وزیرى همامنه، وزیر پیشین نفت ایران به ترکیه برای انجام مذاکرات و امضای یادداشت تفاهم با حلمی گولر ، همتای ترکیه‌یی خود، در آنکارا و امضای تفاهمنامه انتقال گاز ایران به اروپا و همچنین مشارکت و سرمایه‌گذاری ترکیه در توسعه میدان گازی پارس جنوبی، این بار وزیر انرژی ترکیه در مراحل هتایی به ایران سفر کرده است تا این توافقنامه را به مراحل نهایی خود نزدیک کند. ایران به عنوان دارنده دومین ذخایر بزرگ گازی جهان پس از روسیه، کشورهای ترکیه و اوکراین را به عنوان مسیریاه احتمالی برای انتقال گاز به اروپا مدنظر داشته است و در آگوست ۲۰۰۶ اعلام کرده بود که برنامه مشترکی با آنکارا برای استفاده از خطوط لوله ترکیه در نظر دارد.

این تفاهم نامه می تواند مجوزی برای ترازیت گاز ایران به اروپا از طریق ترکیه باشد و همچنین این امکان را فراهم می آورد که گاز ترکمنستان با عبور از خاک ایران به اروپا منتقل شود. ترکمنستان در حال حاضر گاز خود را به ایران صادر می کند و صادرات گاز این کشور به ایران در نیمه نخست سال ۲۰۰۷ به ۴/۱ میلیارد متر مکعب رسیده است. این در حالی است که این کشور بیشتر حجم گاز خود را از طریق خط لوله‌های متعلق به شرکت «گازپروم» روسیه صادر می کند. حجت‌الله غنیمی فرد معاون امور بین الملل شرکت ملی نفت ایران نیز درباره اهمیت این توافقنامه پیش تر به رویترز گفته بود: توافق امضا شده بین ایران و ترکیه، اساس همکاری‌های مشترک میان ایران و ترکیه را تشکیل خواهد داد. این توافق در حالی صورت گرفته که پروژه چند میلیارد دلاری ناپوکو که از حمایت اتحادیه اروپا نیز بی‌بهره‌مند است، هم قصد دارد با هدف تنوع‌سازی منابع انرژی از روسیه، گاز کشورهای آسیای میانه و ایران را از طریق خاک ترکیه به اروپا منتقل کند. لولزیبون ان. تی. وی ترکیه نیز هفته گذشته گزارش داد: مقام‌های وزارت انرژی ترکیه به منظور برداشتن گام‌های نهایی در پروژه‌های مشترک مربوط به تولید گاز طبیعی، نفت و برق به ایران سفر خواهند کرد. بر اساس گفته مقامات وزارت انرژی ترکیه، قرار است در این سفر وزیر انرژی ترکیه به ایران برای سرمایه‌گذاری ۳ میلیارد و ۵۰۰ میلیون دلاری در میدان بزرگ گازی ایران از سال گذشته توافق صورت گیرد و قرارداد اولیه‌یی برای استفاده از خاک ایران برای عبور گاز جمهوری ترکمنستان نیز صورت گرفته است.

نگاه اروپا به توافق گازی ایران و ترکیه
چندی پیش میساییل آمبول قائم مقام وزیر امور خارجه سوئیس، در دیدار با وزیری همامنه وزیر سابق نفت ایران، اذعان داشت: قرارداد گازی بین ایران و ترکیه به لحاظ اقتصادی برای هر دو طرف سودمند بوده و ایران را وارد قلب اروپا می کند. وی تصریح کرد: نهایی شدن این قرارداد موقعیت ایران را در تولید و استخراج گاز و نیز صادرات آن تحکیم کرده و جایگاه ایران را در تامین انرژی اروپا مستحکم و پایدار می کند. همچنین یک مقام ارشد وزارت انرژی ترکیه هفته گذشته اعلام کرده بود که شرکت‌های اروپایی «آر. دیبلو. بی» آلمان، «گاز دو فرانس» فرانسه و «سوئیس ای. جی. ال» سوئیس به خرید گاز از میدان گازی ایران که ترکیه در نظر دارد آن را توسعه دهد، علاقه‌مند هستند. مقام مزبور در گفت‌وگو با رویترز گفت: این شرکت‌های اروپایی درباره توافقاتنامه ترکیه با تهران برای تولید ۲۰ میلیارد و ۴۰۰ میلیون متر مکعب گاز از بخشی از میدان گازی پارس جنوبی با آنکارا در تماس بوده‌اند.

افزایش وابستگی هند به واردات نفت
فرانس : وزارت صنایع و انرژی هند اعلام کرد، میزان وابستگی این کشور به واردات نفت از خارج تا سال ۲۰۱۲ به بیش از ۸۵درصد خواهدرسید. هند هم‌اکنون ۷۰درصد نفت مورد نیاز خود را از طریق واردات تامین می کند. این در حالی است که ظرفیت پالایشگاهی هند تا ۵ سال آینده با ۱۰مدرصد رشد به بیش از ۲۳۵ میلیون تن خواهدرسید. اما واردات رسمی نشان می دهد رشد مصرف نفت در هند طی سال‌های اخیر سالیانه بیش از ۱۲ تا ۱۳ درصد بوده است. رشد اقتصادی هند طی سال‌های اخیر مهم‌ترین عامل رشد مصرف انرژی و افزایش واردات نفت به شمار می رود.

برگزاری مناقصه لوله‌گذاری فاز ۱۲ پارس جنوبی

مهر : برنده مناقصه بزرگ ترین پروژه لوله گذاری فاز ۱۲ پارس جنوبی مشخص شد. شرکت مهندسی و ساخت تاسیسات دریایی ایران برنده بزرگ‌ترین پروژه لوله گذاری (فاز ۱۲ پارس جنوبی) شد که شامل مهندسی، خرید و نصب سه خط لوله زیر دریایی به قطر ۳۲اینچ به همراه piggy back به قطر ۴/۵ اینچ و در مجموع به طول ۴۴۰ کیلومتر از سکوهای SPD۱۴، SPD۱۵، SPD۱۶ و SPD۱۷ به پالایشگاه تنبیک و یک خط لوله به قطر ۳۰ اینچ و به طول ۵ کیلومتر به همراه SPM مربوطه جهت انتقال میعانات گازی است. رامین آشتیان افزود: ارزش این پروژه ۷۵۳ میلیون و ۳۶۳ هزار و ۶۹۳ دلار بوده و مدت زمان انجام این پروژه ۳۳ ماه پیش بینی شده است. ضمن اینکه کارفرمای ما در این پروژه، شرکت پتروپارس است.

هدف از توسعه فاز ۱۲ میدان گازی پارس جنوبی دسترسی به استحصال روزانه ۲۸ میلیون متر مکعب گاز شیرین برای تامین مصرف داخلی و ۵۶ میلیون متر مکعب در روز برای عرضه به تاسیسات LNG از سه سکوی دریایی در این فاز برداشت می شود. تولیدات این پروژه روزانه ۸۴ میلیون متر مکعب گاز از ۳۰ حلقه چاه، ۲۵ میلیون متر مکعب گاز طبیعی شیرین، ۱۱۰ هزار بشکه میعانات گازی و ۶۰۰ تن گوگرد، همچنین ۵۰۰ هزار تن اتان و ۵۳۰ هزار تن گاز مایع در سال خواهد بود.

مقدمه یک هنگامی که در سال ۱۹۸۹ میلادی علی شمس اردکانی و دکتر آرکی پاچواری پیشنهاد انتقال گاز ایران به هند را تهیه می کردند شاید هیچ کارشناس اقتصادی گمان نمی برد انجام این پروژه‌ای تا این حد محل مناقشه باشد. پروژه‌یی که قرار بود خط لوله هزارکیلومتری را از عسلویه در خاک ایران ادامه دهد تا به استان‌های بلوچستان و سند در پاکستان برساند و سپس از مسیرهای پیشنهادی آتقدر گسترش یابد تا دولت هند هم بتواند این انرژی پاک و کم‌آلاینده را به کارگیرد. در ابتدا هزینه ۴ میلیارد دلاری برای این طرح در نظر گرفته شده بود اما در آخرین ارزیابی‌ها هزینه برآوردی بالغ بر ۷ میلیارد دلار تخمین زده شده بود. کارشناسان هندی بسیار مایل بودند که این انتقال از طریق تبدیل گاز به مایع LNG یا از خط لوله‌های احداثی در عمق دریا صورت گیرد. اما نقش ژئوپولیتیک پاکستان و حرکت به سمت پایداری در منطقه این پروژه را به سمتی برد که نفتی کشور دوست و همسایه پاکستان در آن به اندازه هند بزرنگ باشد، هرچند که انتقال از طرق مذکور نسبت به انتقال از مسیر پاکستان و هند بسیار پرهزینه تر و غیراقتصادی تر بودند.

در این پروژه که زمان اجرای آن ۵ سال در نظر گرفته شده بود، سهم گاز روزانه پاکستان ۶۰ میلیون مترمکعب بود، اما هند در سال اول روزانه ۶۰ میلیون مترمکعب، در سال دوم ۹۰ میلیون مترمکعب و از سال سوم روزانه ۱۲۰ میلیون متر مکعب گاز را از ایران دریافت می کرد، چون این پروژه به قول نخست‌وزیر پاکستان آقای شوکت عزیز یک پروژه برد-برد-برنده نامیده شده بود نام خط لوله صلح برای کلیت ظرفیت بار مسما بود. از نظر قیمت هم برای یک میلیون بی‌تی‌بی عدد ۷/۲ دلار براساس قیمت نفت برنت پیشنهاد شده بود که مربوط به دولت اصلاحات بود و هادی نژادحسینیان در مقام مذاکره کننده و در وزارت وزیری همامنه برای یک میلیون بی‌تی‌بی عدد ۹/۳ دلار بود که پایه‌ریزی محاسبات آن قیمت نفت خام ژاپن بود و غنیمی فرد مقام مذاکره‌کننده هرچند که نحوه قیمت گذاری یکی از نقاط چالش برانگیز بود، به روایت کارشناسان سابق قیمت فعلی ۳۲ درصد کمتر از قیمت صادرات گاز به ترکیه بود و در حجم بالای

طرح انتقال گاز طبیعی ایران از مسیر پاکستان به شبه‌قاره هند مولود وزارت امور خارجه دولت میرحسین موسوی است. نوادگی که همچنان در کشاکش مذاکرات و تلاطم‌های سیاسی داخلی و خارجی در گهواره تردی‌ها است. علی رسولی محلاتی، سهراب شهبانی و علی شمس اردکانی اعضای گروه تحقیقات انرژی وزارت امور خارجه وقت در پی آن بودند که پس از عقد قرارداد با دولت‌های ضیاءالحق و راجیو گاندی، از سال ۱۹۹۵ میلادی ساخت خط لوله صلح را آغاز و ۱۰ سال بعد، شاهد صدور گاز طبیعی ایران به پاکستان و هند باشند. جرقه‌های مخالفت‌ها البته پیش از موضع‌گیری جدی امریکا از درون زده شد. هزینه پروژه‌ی که زمانی حدود چهار میلیارد دلار برآورد می شد اکنون به بیش از هفت میلیارد دلار رسیده است. مذاکره برای صدور روزانه ۱۵۰ میلیون مترمکعب گاز به هند و پاکستان چنان طولانی شده که به سرالی خسته‌کننده و بی‌پایان می ماند. سال گذشته وزیر نفت دولت احمدی‌نژاد، هادی نژادحسینیان معاون خود در امور بین‌الملل را از گروه مذاکره‌کنندگان بیرون راند تا شاید سکناس‌های این نمایش سریع‌تر به جلو پیش رود. معاون سابق آقای وزیر البته خاموش ننشست. مقامات نفتی گفته بودند که ۹ تیر ماه امسال در اسلام‌آباد شاهد پایان خوش مذاکرات خواهیم بود که چنین نشد. پس نژادحسینیان به افشاکری پرداخت. «عامل شتاب‌گرزنده مذاکرات سه‌جانبه تخفیف ۳۲ درصدی در قیمت گاز صادراتی ایران به هند و پاکستان است و معتقدم اگر تخفیف بیشتری می‌دادند شتاب مذاکرات بیش از این هم می‌شد». وزیر نفت هم که تا همین چندنی بیش قرار بود از سوی رئیس جمهوری بازنشسته شود در پاسخگویی کوتاه نیاد. «به نظر می‌رسد تیم مذاکره‌کننده قبلی، علاقه چندانی به قطعی شدن مذاکرات نداشت و با پیشنهادهای متنوعی که به طرف‌های مذاکره می‌دادند، آنها را سردرگم کرده و اجازه توافقی نمی‌دادند!» این همه در حالی است که تیم مذاکره‌کننده فعلی به شدت در خصوص اطلاع‌رسانی از محتوای مذاکرات چهارم و پنجم تهران جلوگیری می کند. آنان فرمول تعیین شده را محرمانه خوانده‌اند. حجت‌الله غنیمی فرد، به عنوان نماینده ویژه وزیری همامنه در حاشیه دور پنجم مذاکرات گفت: «بندها و مفاد قرارداد تا زمان نهایی شدن قابل مطرح شدن برای مردم نیست» و «در آینده نیز تا حدی که به محرمانه بودن بندهای اصلی قرارداد لطمه وارد نشود و همچنین منافع نظام جمهوری اسلامی به خطر نیفتد، نتایج مذاکرات اعلام می‌شود». دکتر نرسی قربان مشاور بین الملل نفت و گاز است که با وی به گفت‌وگویی مختصر در مورد خط لوله صلح نشسته‌ایم. برخی از نکات به اجمال بررسی شده که هر کدام می‌تواند باب گفت‌وگویی تازه باشد.

طرح انتقال گاز طبیعی ایران از مسیر پاکستان به شبه‌قاره هند مولود وزارت امور خارجه دولت میرحسین موسوی است. نوادگی که همچنان در کشاکش مذاکرات و تلاطم‌های سیاسی داخلی و خارجی در گهواره تردی‌ها است. علی رسولی محلاتی، سهراب شهبانی و علی شمس اردکانی اعضای گروه تحقیقات انرژی وزارت امور خارجه وقت در پی آن بودند که پس از عقد قرارداد با دولت‌های ضیاءالحق و راجیو گاندی، از سال ۱۹۹۵ میلادی ساخت خط لوله صلح را آغاز و ۱۰ سال بعد، شاهد صدور گاز طبیعی ایران به پاکستان و هند باشند. جرقه‌های مخالفت‌ها البته پیش از موضع‌گیری جدی امریکا از درون زده شد. هزینه پروژه‌ی که زمانی حدود چهار میلیارد دلار برآورد می شد اکنون به بیش از هفت میلیارد دلار رسیده است. مذاکره برای صدور روزانه ۱۵۰ میلیون مترمکعب گاز به هند و پاکستان چنان طولانی شده که به سرالی خسته‌کننده و بی‌پایان می ماند. سال گذشته وزیر نفت دولت احمدی‌نژاد، هادی نژادحسینیان معاون خود در امور بین‌الملل را از گروه مذاکره‌کنندگان بیرون راند تا شاید سکناس‌های این نمایش سریع‌تر به جلو پیش رود. معاون سابق آقای وزیر البته خاموش ننشست. مقامات نفتی گفته بودند که ۹ تیر ماه امسال در اسلام‌آباد شاهد پایان خوش مذاکرات خواهیم بود که چنین نشد. پس نژادحسینیان به افشاکری پرداخت. «عامل شتاب‌گرزنده مذاکرات سه‌جانبه تخفیف ۳۲ درصدی در قیمت گاز صادراتی ایران به هند و پاکستان است و معتقدم اگر تخفیف بیشتری می‌دادند شتاب مذاکرات بیش از این هم می‌شد». وزیر نفت هم که تا همین چندنی بیش قرار بود از سوی رئیس جمهوری بازنشسته شود در پاسخگویی کوتاه نیاد. «به نظر می‌رسد تیم مذاکره‌کننده قبلی، علاقه چندانی به قطعی شدن مذاکرات نداشت و با پیشنهادهای متنوعی که به طرف‌های مذاکره می‌دادند، آنها را سردرگم کرده و اجازه توافقی نمی‌دادند!» این همه در حالی است که تیم مذاکره‌کننده فعلی به شدت در خصوص اطلاع‌رسانی از محتوای مذاکرات چهارم و پنجم تهران جلوگیری می کند. آنان فرمول تعیین شده را محرمانه خوانده‌اند. حجت‌الله غنیمی فرد، به عنوان نماینده ویژه وزیری همامنه در حاشیه دور پنجم مذاکرات گفت: «بندها و مفاد قرارداد تا زمان نهایی شدن قابل مطرح شدن برای مردم نیست» و «در آینده نیز تا حدی که به محرمانه بودن بندهای اصلی قرارداد لطمه وارد نشود و همچنین منافع نظام جمهوری اسلامی به خطر نیفتد، نتایج مذاکرات اعلام می‌شود». دکتر نرسی قربان مشاور بین الملل نفت و گاز است که با وی به گفت‌وگویی مختصر در مورد خط لوله صلح نشسته‌ایم. برخی از نکات به اجمال بررسی شده که هر کدام می‌تواند باب گفت‌وگویی تازه باشد.

طولانی شدن مذاکرات و چانه‌زنی بر سر فروش گاز طبیعی ایران به هند و پاکستان در قالب قرارداد خط لوله صلح و سخنان اخیر معاون سابق وزیر نفت درباره تخفیف

چالش در عرصه کلان صنعت گاز

فقدان برنامه‌ریزی در حوزه مدیریت انرژی

روزبه خسرو خاور

عکس: میلاد پایی

ش. در خوش‌بینانه‌ترین حالت در سال ۲۰۰۷ تولید گاز ایران روزانه تقریباً ۴۵۰ میلیون مترمکعب است و اگر متبادر می‌شد که آید در حال حاضر توان صادرات گاز با این حجم تعهدات میسر است؟

مقدمه دو

برای پاسخ به پرسش فوق شناسایی منابع و میزان مصرف گاز ضروری است.

حوزه‌های مهم مصرف گاز عبارتنداز:
۱- بخش خانگی
۲- نیروگاهی
۳- صنایع (به خصوص پتروشیمی)
۴- حوزه پراهمیت تزریق به مخازن.

برای پاسخ به پرسش فوق شناسایی منابع و میزان مصرف گاز ضروری است.

حوزه‌های مهم مصرف گاز عبارتنداز:
۱- بخش خانگی
۲- نیروگاهی
۳- صنایع (به خصوص پتروشیمی)
۴- حوزه پراهمیت تزریق به مخازن.

حوزه‌های مهم مصرف گاز عبارتنداز:
۱- بخش خانگی
۲- نیروگاهی
۳- صنایع (به خصوص پتروشیمی)
۴- حوزه پراهمیت تزریق به مخازن.

حوزه‌های مهم مصرف گاز عبارتنداز:
۱- بخش خانگی
۲- نیروگاهی
۳- صنایع (به خصوص پتروشیمی)
۴- حوزه پراهمیت تزریق به مخازن.

حوزه‌های مهم مصرف گاز عبارتنداز:
۱- بخش خانگی
۲- نیروگاهی
۳- صنایع (به خصوص پتروشیمی)
۴- حوزه پراهمیت تزریق به مخازن.

حوزه‌های مهم مصرف گاز عبارتنداز:
۱- بخش خانگی
۲- نیروگاهی
۳- صنایع (به خصوص پتروشیمی)
۴- حوزه پراهمیت تزریق به مخازن.

حوزه‌های مهم مصرف گاز عبارتنداز:
۱- بخش خانگی
۲- نیروگاهی
۳- صنایع (به خصوص پتروشیمی)
۴- حوزه پراهمیت تزریق به مخازن.

حوزه‌های مهم مصرف گاز عبارتنداز:
۱- بخش خانگی
۲- نیروگاهی
۳- صنایع (به خصوص پتروشیمی)
۴- حوزه پراهمیت تزریق به مخازن.

با کنار گذاشتن آمار پیرامون ظرفیت صادراتی خط لوله صلح و میزان تولید و شبکه مصرف داخلی می‌توان مهر تایید دیگری بر گزارش این هفته مرکز پژوهش‌های مجلس زد. در حالی‌که میادین گازی پارس جنوبی و پارس شمالی به‌طور شایسته و بایسته‌یی مورد عنایت قرار نمی‌گیرند، سودای خام خواهد بود که انتظار داشته باشیم میادین کنگان، نار، آغار و دالان و کبیرکوه به درستی مسیر استحصال سالم را طی کنند.

غالب بودن و تسلط نفت بر ساختار اقتصادی باعث فراموشی گاز به عنوان انرژی برتر قرن ۲۱ شده است. تاخیرات مکرر در بهره‌برداری از ذخایر گازی و سرمایه‌گذاری محدود و فاقد استراتژی خاص و معین صنعت گاز را به عنوان صنعتی پرمخاطره و چالش‌برانگیز شناسانده است. با این حال آیا برای برون‌رفت از وضع فعلی نمی‌توان کلان‌نگری را بر این صنعت حاکم کرد؟ یا برنامه‌ریزی در دوره‌های کوتاه‌مدت، میان‌مدت و بلندمدت می‌توان اقدامات زیربنایی در توسعه ظرفیت تولید انجام داد، با فرهنگ‌سازی مصرف‌کنندگان را تشویق به مصرف درست و توسعه پالایشگاه‌ها و توسعه همه‌جانبه ۲۴ فاز پارس جنوبی را در دستور کار قرار داد. این روزها که وزارت نفت بدون وزیر و با سرپرست اداره می‌شود می‌توان از سرپرست فعلی و نامزد محتمل آتی وزارت نیز درخواست کرد در ساختار ستادی و مدیریتی وزارت نفت تغییراتی ایجاد کند تا راهنمایی و هدایت شبکه مصرف در حوزه انرژی در اختیار مدیریت واحد، یگانه و انحصاری قرار گیرد. قطعاً توازن همه‌جانبه در مصرف بنزین، نفت کوره، گاز و تیل روزانه ۳۰۰ میلیون مترمکعب گاز را دارا هستند و عدم توجه مناسب به بحث راهبردی تزریق به مخازن ما را در مورد استفاده از ذخایر این ثروت و انرژی پاک دچار تردید می‌کند.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

کشور ایران که دارای تمدن گازی است ۱۶ درصد از ذخایر کل گاز جهان را در اختیار دارد. ایران بعد از روسیه، در رتبه دوم استفاده است اما میزان تولید گاز ایران برابر است با میزان تولید کشور انگلیس یعنی حدود ۳/۵ درصد تولید جهانی. این درحالی است که میزان ذخایر گاز درجای ایران ۱۷ برابر کانادا و ۶ برابر نروژ است.

تجربه

در امتداد پسرفت

رضا مجیدزاده

«آنچه می‌بایست موجب ثروت ملی ما شود، منشاء بلیات گوناگون و مصائب طاقت فرسای ما گردید.»

دکتر محمد مصدق

زمان زیادی از آغاز اعتیاد اقتصاد ایران به نفت نگذشته بود که در پی تلاش‌های دکتر محمد مصدق صنعت نفت ایران در سال ۱۳۲۹ ملی شد. ملی‌سازی صنعت نفت آنچنان باعث شور و شوق در میان ساکنان ستم‌دیده مسجد سلیمان شد که می‌خواستند کودکان خود را به پای حسین مکی قربانی کنند. هرچند که بازپوری پیکر بدقواره و ناتوان اقتصاد ایران از زهر نفت مدت زیادی طول نکشید و در ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ خورشیدی کودتایی ننگین مانع بیداری ایران‌زمین از خواب سنگین و آشفته نفت شد.

کودتای ۲۸ مرداد اختتامیه بر فرآیند ایجاد دسترسی به حقوق مالکیت توسط دولت مصدق و پایه‌ریزی مشارکت مردم در امور کشور بود. تاریخ اقتصادی ایران مملو از سم ستورانی است که به دنبال غارت ثروت ملت، پیکر ایران‌زمین را آلودند. از هر گونه ستم به فرودستان فروگذار نکردند.

طی قرن‌های متمادی حکومت‌های مختلف با سرسلسله‌های دزد و راهزن برای تثبیت قدرت خود به اعمال گسترده خشونت در میان مردم پرداختند و بدین سان خشونت و غارت به عنوان مشخصه تاریخی این سرزمین مانع از آبادانی و پرورش روح تولید در میان ساکنان ایران شد. با این وجود، در دوره نخست وزیری دکتر محمد مصدق علاوه بر اینکه فضای سیاسی برای مشارکت گسترده مردم باز شد، زمینه‌ساز توزیع برابر قدرت چانه‌زنی بین مردم و سیاستمداران نیز شد. آزادی مطبوعات، عامه

مردم و گروه‌های مختلف در نقد سیاست‌های دولت وقت با مظاهر آزادسازی فضای کشور بودند. علاوه بر این، هم‌سویی نهادهای رسمی با نهادهای غیررسمی خادم تولید در دوران نهضت ملی به شکوفایی اقتصاد ملی انجامید. به عبارت دیگر، دولت مصدق یک دولت فراطیقاتی بود که برخلاف دولت‌های پوپولیستی به نفع تمامی طبقات عمل می‌کرد. در واقع، در این دوره، ویروس نیاز به پیشرفت و مبارزه با استعمار و استحمار در رگ همگان تزریق شد و نتیجه آن نیز در عملکرد درخشان اقتصاد بدون نفت متجلی شد.

به این ترتیب تا پیش از کودتای ۲۸ مرداد، گونه بسیار کارآمدی از اقتصاد بدون نفت در ایران تجربه شد. در دوره دولت ملی به صورتی بی‌سابقه دو سال متوالی تراز تجاری اقتصاد ایران بدون احتساب یک ریال پول نفت مثبت شد. نگاهی به فهرست کالا‌های صادراتی در دوران مزبور این واقعیت را به خوبی نشان می‌دهد. صدور پوست گرو، سایر غذاهای کنسرو شده، تنها قسمتی از فهرست بلندبالای کالا‌های صادراتی آن دوران به کشور فرانسه هستند که پیش‌از صدور این کالاها به دنیا بود. ضمن اینکه در کنار مدیریت تراز تجاری بسترسازی برای رشد تولید در داخل و حمایت از کارآفرینی نیز در دستور کار دولت ملی بود. استفاده از قطعات پلاستفاده تجهیزات انتقال و استخراج نفت برای تولید مسامور و چراغ با نام آشنای عالی‌نفس نخستین گام بزرگ در جهت استقرار و تثبیت تولید ملی کارآفرینانه بود. با این وجود، شکیبایی در برابر نبود تن‌آسایی دیری نپایید و از داخل و خارج زمینه‌های بازگشت به مسیر همیشگی اقتصاد ایران فراهم شد.

وابستگی به مسیر دلالی همواره چنین انحرافات‌ی را آورد و مانع از استقرار مسیر تولید بالنده شده است. اما ژنوم استبداد همواره عدم تعادل‌های موقتی برقرار می‌سازد. مردمی که شعار یا مرگ یا مصدق سر می‌دادند، به یکباره با لپین‌هایی چون شهبان جعفری، مظهر حماقت طبقه‌یی خودمه، تبیل و فراری از تولید و نماد واپسماندگی فرهنگی روبه‌رو شدند. پرسشی که وجود می‌آید این است که با وجود همسویی نهادهای رسمی با نهادهای غیررسمی چه عاملی باعث ایجاد چنین گسستی در جامعه ایران شد؟ چه کسانی متضرر شدند که زمینه بازگشت به مسیر قبل را ایجاد کردند. در واقع، موفقیت یک نیروی خارجی در غلبه بر یک نهضت ملی با چنین دستاوردهای عظیمی بدون همراهی یک نیروی تاثیر گذار داخلی امکان‌پذیر نیست. به نظر می‌رسد پاسخ این پرسش‌ها را باید در خطر ایجاد زمینه اولیه دسترسی باز به حقوق مالکیت و توزیع برابر قدرت چانه‌زنی بین همه بازیگران اقتصادی جست‌وجو کرد. پیش از دولت مصدق درآمد نفت حداکشر ۲۵ درصد بودجه را تأمین می‌کرد. بنابراین، علت دیگری باید برای خسران عده‌یی پیدا کرد.

وابستگی به مسیر طی شده یکی از کلیدهای پسیدا کردن پاسخ برای پرسش‌های فوق است. در بافت ناامن و غارتی نمی‌توان انتظار داشت که گروه‌های اجتماعی همانند نمونه‌های غربی خود به مقوله و طبقه تبدیل شوند. به این ترتیب، در چنین جامعه‌یی اقدامات اصلاح طلبانه بسیار پر هزینه و کوتاه‌مدت هستند و هر گونه انحرافی از مسیر مسلط به سرعت به نفع مسیر مسلط اصلاح می‌شود. این نهادها به علت ماهیت خود از قابلیت تفسیر همسو با شرایطی خاص یا خلاف جهت آن برخوردار هستند. در کشورهای

جهان سوم و مستعمره‌های پیشین، تفسیر چندوجهی بسیار مورد توجه و مورد استفاده استعمارگران قرار گرفته است.

با این حال، عاملیت نیروهای خارجی و غارتگران منابع ملی را نیز نباید در کودتای ۲۸ مرداد نادیده گرفت. امروز باید نوستالوژی دولت ملی را نه برای مرثیه‌سرایی و حسرت، بلکه برای حرکت به سمت اقتصاد بدون نفت و متکی بر تولید بومی بررسی کرد و

آن از درس گرفت.

با این حال، عاملیت نیروهای خارجی و غارتگران منابع ملی را نیز نباید در کودتای ۲۸ مرداد نادیده گرفت. امروز باید نوستالوژی دولت ملی را نه برای مرثیه‌سرایی و حسرت، بلکه برای حرکت به سمت اقتصاد بدون نفت و متکی بر تولید بومی بررسی کرد و

با این حال، عاملیت نیروهای خارجی و غارتگران منابع ملی را نیز نباید در کودتای ۲۸ مرداد نادیده گرفت. امروز باید نوستالوژی دولت ملی را نه برای مرثیه‌سرایی و حسرت، بلکه برای حرکت به سمت اقتصاد بدون نفت و متکی بر تولید بومی بررسی کرد و

با این حال، عاملیت نیروهای خارجی و غارتگران منابع ملی را نیز نباید در کودتای ۲۸ مرداد نادیده گرفت. امروز باید نوستالوژی دولت ملی را نه برای مرثیه‌سرایی و حسرت، بلکه برای حرکت به سمت اقتصاد بدون نفت و متکی بر تولید بومی بررسی کرد و

با این حال، عاملیت نیروهای خارجی و غارتگران منابع ملی را نیز نباید در کودتای ۲۸ مرداد نادیده گرفت. امروز باید نوستالوژی دولت ملی را نه برای مرثیه‌سرایی و حسرت، بلکه برای حرکت به سمت اقتصاد بدون نفت و متکی بر تولید بومی بررسی کرد و

با این حال، عاملیت نیروهای خارجی و غارتگران منابع ملی را نیز نباید در کودتای ۲۸ مرداد نادیده گرفت. امروز باید نوستالوژی دولت ملی را نه برای مرثیه‌سرایی و حسرت، بلکه برای حرکت به سمت اقتصاد بدون نفت و متکی بر تولید بومی بررسی کرد و

با این حال، عاملیت نیروهای خارجی و غارتگران منابع ملی را نیز نباید در کودتای ۲۸ مرداد نادیده گرفت. امروز باید نوستالوژی دولت ملی را نه برای مرثیه‌سرایی و حسرت، بلکه برای حرکت به سمت اقتصاد بدون نفت و متکی بر تولید بومی بررسی کرد و